

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
про дисертаційну працю Лутаєвої Тетяни Василівни
«Педагогічна й громадсько-просвітницька діяльність науковців
Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в
Україні (XIX – поч. XX ст.)», що подана на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук (011 Освітні, педагогічні науки,
спеціальність 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки
01 Освіта / Педагогіка)

Актуальність проблеми, що обрана Т. В. Лутаєвою для науково-педагогічного дослідження, детермінована реорганізацією системи охорони здоров'я України, реформуванням системи вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти, у центрі якої постає новий тип фахівця медичного і фармацевтичного спрямування, а ядро його загальної культури утворює освіченість і вихованість у їх гармонійному поєднанні. У зв'язку з цим, як справедливо аргументує Т. В. Лутаєва, апелюючи до найбільш вагомих теоретичних і практичних здобутків минулого, доцільним є звернення до вивчення, критичного аналізу і творчого застосування досвіду педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини – фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти в період XIX – поч. XX ст., що сприятиме розв'язанню нагальних проблем у системі охорони здоров'я, модернізації соціально-економічного життя регіону, прогресивним змінам у розбудові освітнього середовища університету і покращенню життєдіяльності громади в цілому.

Ми погоджуємося з твердженням дисертантки, що необхідність розв'язання окресленої проблеми посилюється соціально-економічною кризою, яка пов'язана з пандемією COVID-19, карантинними обмеженнями, масовими переміщеннями дорослих і дітей із тимчасово окупованих територій, зміною звичного режиму діяльності освітніх установ, що ставить перед вищою медичною й фармацевтичною освітою нові виклики. Заслуговує схвалення проведений дисертанткою ретельний аналіз і систематизація спеціальної літератури, усебічний діалектичний аналіз досліджуваної проблеми, що дозволяє дійти висновку про те, що незважаючи на значний масив джерел, теорія та досвід педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків і природодослідників

Слобожанщини XIX – поч. XX ст. вивчалися фрагментарно, що потребує окремого комплексного дослідження та об'єктивного узагальнення.

Уважаємо, що необхідність заповнення прогалін у науково-педагогічному знанні на основі визначеного теоретико-методологічного інструментарію зумовлює проведення Т. В. Лутаєвою цілісного аналізу важливої для сучасної загальної педагогіки та історії педагогіки проблеми. Доцільність історико-педагогічного дослідження посилюють концептуально обґрунтована ідея про те, що педагогічна і громадсько-просвітницька діяльність науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини на кожному з обґрунтованих етапів її еволюції залежала від низки соціально-економічних, суспільно-політичних, освітньо-культурних чинників і сприяла становленню й розвитку як вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти, так і поширенню знань, культури, ідей просвітництва серед широких прошарків суспільства, формуванню засад здоров'язбережувального середовища, а також наведені в дисертації суперечності. Не випадково Т. В. Лутаєва як учена і дослідниця акцентує увагу саме на тому, що суспільна значущість і актуальність розв'язання окресленої проблеми, її недостатня наукова розробленість, необхідність подолання зазначених суперечностей зумовлюють науковий пошук у цьому напрямі.

У зв'язку з актуальністю обраної проблеми, а також відповідно до об'єкта і предмета дослідження досить коректно сформульована мета дисертаційної праці, яка полягає в обґрунтуванні періодизації педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини впродовж XIX – поч. XX ст. й узагальненні досвіду реалізації названих видів діяльності для окреслення прогностичних тенденцій розвитку в умовах сучасності, а отже, відображає прогнозований результат. Поставлена мета узгоджується з іншими елементами концептуального апарату, які сформульовані чітко, коректно, логічно, адекватно до змісту дисертації. Відповідно до мети Т. В. Лутаєвою визначені історико-педагогічні завдання.

Не викликає заперечень наукова новизна проведеного Т. В. Лутаєвою дослідження, що представлена на рівні перетворення, доповнення і

конкретизації. На рівні перетворення дисертанткою: схарактеризовано історіографію, джерельну базу і теоретико-методологічні засади вивчення досліджуваної проблеми; запропоновано авторське тлумачення базової категорії дослідження; обґрунтовано чотири етапи педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини (фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти) упродовж XIX – початку XX ст.; накреслено прогностичні тенденції розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців Слобожанщини в контексті розбудови медичної та фармацевтичної освіти;

На рівні конкретизації Т. В. Лутаєвою уточнено сутність понять «науковці Слобожанщини XIX – поч. XX ст.», «фундатори вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти», «медичні та фармацевтичні чиновники».

На рівні доповнення подальшого розвитку набули соціально-економічні, суспільно-політичні, соціально-культурні й геополітичні передумови генезису педагогічної та громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини, а також відомості біографічного характеру щодо окремих науковців.

На особливу увагу заслуговує обґрунтована авторська періодизація розвитку проблеми, за основу як взято такі критерії: 1) соціально-економічні й суспільно-політичні зрушення в українських землях Російської імперії, що послуговували чинниками розвитку природничих наук, медицини, фармації та активізації громадсько-просвітницьких ініціатив; 2) урядова політика в галузі вищої освіти, нормативно-правове регулювання педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків і природодослідників у контексті еволюції вищої медичної та фармацевтичної освіти; 3) науковий потенціал, викладацькі здібності й ціннісні орієнтації науковців Слобожанщини – фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти. Визначення теоретико-методологічних засад і узагальнення досвіду педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності фундаторів вітчизняної вищої медичної та фармацевтичної освіти Слобожанщини в історичній ретроспективі забезпечує прогностичну

інформацію для окреслення перспективних напрямів розвитку педагогічної й громадсько-просвітницької діяльності науковців, зокрема, галузі охорони здоров'я, реалізації їхнього творчого потенціалу в контексті розбудови громадянського суспільства в Україні, активного розвитку формальної, неформальної, інформальної освіти в умовах сьогодення.

Крім того, дисертаційна праця презентує цінний програмно-змістовий і навчально-методичний доробок Т. В. Лутаєвої (навчально-методичні комплекси дисциплін «Методика викладання у вищій школі», «Педагогіка для батьків», «Світовий досвід та тенденції розвитку університетської освіти», «Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні», монографія «Педагогічна та громадсько-просвітницька діяльність фундаторів вищої медичної та фармацевтичної освіти: регіональний історико-педагогічний аспект», навчально-методичний посібник «Світовий досвід та тенденції розвитку університетської освіти»), що є достатньо апробованим в освітньому процесі вищої школи і підтверджує свою ефективність, зокрема, може послуговуватися у процесі підготовки ліцензійних та акредитаційних справ. Крім того, наукові узагальнення, що обґрунтовані в дисертації, можуть слугувати підґрунтям для здійснення подальших історико-педагогічних досліджень, укладання довідково-бібліографічних і енциклопедичних видань, підготовки наукових статей, магістерських робіт і наукових проектів, розроблення навчальних програм, посібників і підручників із питань становлення й розвитку вищої медичної та фармацевтичної освіти, а також у процесі підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників. Результати дослідження стануть у нагоді науковцям-медикам, ученим-фармацевтам, природодослідникам, громадським діячам, музейним працівникам, представникам просвітницьких організацій, здобувачам вищої освіти.

Як бачимо, з однієї сторони, одержаний Т. В. Лутаєвою новий науковий результат суттєво доповнює відомі положення загальної педагогіки та історії педагогіки, відкриваючи нові, не відомі раніше грані досліджуваної проблеми. З другої сторони – сприяє збагаченню сучасного університетського освітнього

середовища напрямами, змістом і формами реалізації громадсько-просвітницької діяльності відомих науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини.

Достовірність і обґрунтованість одержаних Т. В. Лутаєвою результатів і висновків забезпечується вибором адекватної методологічної й теоретичної основи дисертації, визначенням комплексу загальнонаукових, історико-педагогічних, персоніфікованих і прогностичних методів дослідження, що забезпечило критичне оцінювання педагогічно цінних ідей і досвіду науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини в досліджуваній період, окреслення перспектив їх подальшого застосування в сучасних умовах відповідно до поставлених завдань і логіки наукового пошуку.

Перевагами поданого історико-педагогічного дослідження слід уважати те, що Т. В. Лутаєвою опрацьований значний масив використаних джерел (1055 найменувань, у тому числі 81 архівна справа), подано детальну характеристику кожного застосованого в дисертації поняття та авторське визначення базової категорії, виявлено високий ступінь узагальнення отриманих результатів і висновків, класифіковано і схарактеризовано широку джерельну базу, прогнозовано шляхи подальшого розв'язання важливої для сучасної педагогічної науки і практики проблеми з урахуванням цінного історичного і передового сучасного досвіду на макрорівні, мезорівні і мікрорівні.

Зазначимо, що дисертація є складником тематики комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0111U008880 від 26.10.2011 р.), «Підвищення ефективності педагогічного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах (№ 0115U005821 від 23.12.2015 р.), кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки «Підготовка викладацьких кадрів для середньої та вищої школи в науково-педагогічній спадщині вітчизняних та зарубіжних педагогів, діячів освіти і культури України XIX – XX століття» (№ 0111U006445 від 26.05.2011 р.) Харківського національного педагогічного університету імені

Г. С. Сковороди. Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 8 від 21.12.2012 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук НАПН України (протокол № 1 від 29.01.2013 р.)

Основні результати проведеного дослідження повністю викладені в 38 наукових працях (із них 29 одноосібних), серед них: 1 монографія, 1 стаття у колективній зарубіжній монографії, 1 навчально-методичний посібник, 21 стаття у фахових виданнях України, 1 стаття у виданні, індексованому в наукометричній базі Web of Science, 3 статті в зарубіжних періодичних виданнях, 10 – у збірниках матеріалів і тез доповідей на з'їзді, конференціях. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної праці.

Разом із позитивною оцінкою змісту дисертації, рівня її виконання, вважаємо за необхідне надати такі зауваження і побажання:

1. У дисертації на основі персоніфікованого підходу розкрито й уточнено окремі відомості життєдіяльності науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини досліджуваного періоду. Бажано було б узагальнити ці відомості й віднести їх до додатків.

2. У підрозділі 1.4. дисертації (с. 102) окреслено соціально-економічні та суспільно-політичні чинники, що визначали передумови становлення і розвитку педагогічної, громадсько-просвітницької діяльності науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини досліджуваного періоду. На наш погляд, було б доцільно надати їх перелік окремими блоками.

3. У списку використаних джерел до першого розділу дисертації під номером першим указано дві публікації Олени Адаменко (с. 103). Варто було б указати їх окремо.

4. У другому розділі дисертації (с. 210–211) Т. В. Лутаєва, висвітлюючи науковий потенціал, викладацькі здібності й ціннісні орієнтації науковців-медиків і природодослідників Слобожанщини на III етапі (1863–1883 рр.), акцентує увагу на тому, що окреслений етап дослідження у студіях сучасних

учених називають ренесансом педагогіки і наводить перелік педагогів, які сприяли відродженню інтересу до педагогічної думки у другій половині XIX ст. (М. Пирогов, К. Ушинський, М. Корф, С. Гогоцький, М. Демков, І. Мечников та інші). Бажано було б констатувати: як розвиток педагогічної думки вплинув на якість викладання, ціннісні орієнтації науковців-медиків і природодослідників.

5. У підрозділі 3.3. «Науково-дослідницька робота як складник педагогічної діяльності науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини» доцільно вказати: у яких саме іноземних журналах публікували результати своїх досліджень науковці-медики і природодослідники Слобожанщини впродовж IV етапу (1884–1917 рр.) (с. 344).

6. У підрозділі 4.2. «Громадсько-просвітницька діяльність науковців-медиків та природодослідників Слобожанщини за межами університетського середовища» Т. В. Лутаєва визначила напрями громадсько-просвітницької діяльності Харківського медичного товариства впродовж 4-го етапу і надала характеристику їх змістовим складникам (с. 450-460). На жаль, перелік цих напрямів не був віддзеркалений у висновках до підрозділу і розділу 4.

Однак, висловлені зауваження не знижують наукової цінності проведеного Т. В. Лутаєвою історико-педагогічного дослідження, яке підтверджує наукову зрілість і професійну компетентність дисертантки, а отримані нею нові наукові результати, незаперечно, мають вагоме теоретичне і прикладне значення для розвитку сучасної педагогічної теорії загалом і практики вищої освіти, зокрема.

Таким чином, дисертаційна праця на тему «Педагогічна й громадсько-просвітницька діяльність науковців Слобожанщини – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні (XIX – поч. XX ст.)» є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р.,

№ 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р. і за № 607 від 15.07.2020 р.), і дає підстави для присудження Лутаєвій Тетяні Василівні наукового ступеня доктора педагогічних наук (011 Освітні, педагогічні науки, спеціальність 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, 01 Освіта / Педагогіка).

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
ННІ педагогічної освіти, соціальної
роботи і мистецтва Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

 Шпак В.П.

Підпис проф. Шпак В.П. засвідчую
Перший проректор

 проф. Мойсієнко В. М.